

Οἱ ὀπισθεν τῆς ἀλλαγῆς δῆθεν ὑπάρχοντες νόμοι εἶναι ἀπάτη. Οὐδεμία ἀναγκαιότης ὑπάρχει, οὔτε ἐξωτερικὴ, προερχομένη ἀπὸ τὴν σταθερότητα τοῦ εἶναι, οὔτε ἐσωτερικὴ προερχομένη ἀπὸ τὴν σταθερότητα ἐνὸς ἠθικοῦ ὀφείλιν. Τὸ γνῶρισμα πάσης ὑπάρξεως εἶναι τὸ τυχαῖον τὸ ἀπρόβλεπτον καὶ ἡ ἀπροσδιόριστος γονιμότης. Γνῶρισμα καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως εἶναι ἡ αὐθορμησία καὶ ἡ ἐλευθερία. Πᾶσα δέσμευσις τῆς βουλήσεως μὲ καθήκοντα εἶναι αὐθαίρετος καὶ ψευδής, εἶναι ἀπάτη. Ἡ πολλὴ σκέψις κολοβώνει τὴν ὑπαρξίν. Ἐκαστον ἄτομον ἐκλέγει ἀπολύτως ἐλεύθερον τὴν ζωὴν του καὶ δημιουργεῖ τὴν οὐσίαν του. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀπαλλαγή ἀπὸ πᾶσαν τάξιν καὶ ὁμοιομορφίαν εἶναι τὸ ἔσχατον θεμέλιον τῆς ὑπάρξεως. *Ἐκεῖνος ὅστις ἔχει πάγιον χαρακτῆρα εἶναι ἀνώμαλος. Ἀντιθέτως ὁμαλὸς εἶναι ὁ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ πᾶσαν ἠθικὴν ὑποταγήν* (1).

Ἡ ὑπαρξίς εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἐξ αὐτῆς σχηματίζεται ἡ οὐσία μου. Ἀκόμη καὶ ἡ συνείδησις ἀποκτᾷ τὴν οὐσίαν της ἐκ τῶν φαινομένων. Δὲν εἶναι μία a priori θέσις, ἀλλὰ γνωρίζει ἐαυτὴν μόνον ὡς συνείδησιν πράγματος ἢ πράξεως. Ἡ ἀγωνία, ποῦ μὲ πληροφορεῖ περὶ τῆς ὑπάρξεως, μὲ πληροφορεῖ καὶ περὶ τοῦ εἶναι ὡς δευτερογενοῦς στοιχείου, ἀνακύπτοντος ἐκ τοῦ μηδενός. Ἔρχομαι ἐκ τοῦ μηδενός καὶ ἐπιστρέφω εἰς τὸ μηδέν. Τὸ ἐνδιάμεσον εἶναι ὅ,τι πράξω. Ἡ ἐλευθερία ἔχει ὡς πηγὴν τὴν συνείδησιν τοῦ μηδενός, ἐξ οὗ γεννᾶται καὶ ὅπου ἐπιστρέφει τὸ εἶναι. Αὕτη μόνη θεμελιώνει ἀξίας, τὰς ὁποίας στηρίζει ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ της, ἔχουσα τὸ δικαίωμα καὶ νὰ τὰς ἀνατρέπη (2). Τὴν συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας συνοδεύει ἡ ἀγωνία, ἵνα δὲ ἀποφύγωμεν τὴν ἀγωνίαν καταφεύγομεν εἰς τὴν παραδοχὴν αἰτιοκρατίας. *Εὐθύνη δὲν ὑπάρχει. Δὲν εἶμαι ὑπεύθυνος, διότι δὲν ἐθεμελίωσα ἐγὼ τὴν ὑπαρξίν μου. Δὲν ἐζήτησα νὰ γεννηθῶ* (3).

Πᾶν ὄν ἐκμηδενίζει ἐαυτὸ διὰ τῆς χρονικότητος. Τὸ μηδέν δὲν εἶναι νοητικὸν κατασκεύασμα, ἀλλὰ μία πραγματικότης πέραν τῶν φαινομένων. Ὑπάρχει μία σχέσις τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, εἴτε εἰς μίαν ἐρώτησιν δι' ἓν πρόβλημα, εἴτε εἰς μίαν γνώσιν ποῦ δὲν ἀπεκτήσαμεν. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μηδενός δὲν ὑπάρχει ἡ ἄρνησις, ὡς λογικὴ ὑφὴ κρίσεως, ἀλλὰ τὸ μηδέν, ὡς ὑφὴ τοῦ πράγματος, ἧτις καὶ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς λογικῆς ἀρνήσεως. Ἡ διάρκεια καὶ ὁ χρό-

(1) Αὐτόθι σ. 641 - 642.

(2) Αὐτόθι σ. 513.

(3) Αὐτόθι σ. 641.

νος ως παρελθόν είναι νεκρά στοιχεία, από τα όποια πρέπει ν' απαλλάσσωμαι. *Ἡ ικανότης ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὸ παρελθὸν εἶναι στοιχεῖον δυνάμεως τῆς ὑπάρξεώς μου.* Τὸ εἶναι δὲν περιλαμβάνει δυνατότητας, αἴτινες μεταβάλλονται εἰς ἐνεργείας, ὡς ἐδίδασκεν ὁ Ἄριστοτέλης, ἀλλ' ἐξέρχεται ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ τοῦ φαινομένου. Ἄξιαν καὶ νόημα ἡ ὕπαρξις δὲν ἔχει. Οὐσία τῆς ἀξίας εἶναι νὰ μὴ ὑπάρξη, διότι ὅταν ὑπάρξη δὲν εἶναι ἀξία. Ἄξια εἶναι ἡ ἀναγγελία τῆς δυνατότητος τῆς ἄλλειψεως.

Διαφόρου τύπου Ὑπαρξιολογία ἀπὸ τὴν τοῦ Sartre εἶναι ἡ τῶν G. Marcel καὶ E. Lavelle, τῆς ὁποίας κοινὸν χαρακτηριστικὸν εἶναι ὁ προσανατολισμὸς τῆς εἰς τὴν Χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν.

Ὁ Marcel εἰς τὰ ἔργα του «*Μεταφυσικὸν Ἡμερολόγιον*», «*εἶναι καὶ ἔχειν*» καὶ «*Ἀνθρώπος ὀδοιπόρος*» ὑποστηρίζει ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς του τὴν βασικὴν θέσιν τοῦ Ὑπαρξισμοῦ, ὅτι ἀφετηρία τῆς Φιλοσοφίας εἶναι τὸ Ὑπάρχειν καὶ οὐχὶ τὸ εἶναι τῆς κλασικῆς παραδόσεως, ἢ τὸ Νοεῖν τοῦ Καρτεσιανοῦ Ὀρθολογισμοῦ. Ἡ ὕπαρξις μου, λέγει, προηγεῖται πάσης ἐννοίας. Τὸ σῶμα μου ἀποτελεῖ ἤδη ἐν κέντρον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ἡ γνῶσις περὶ πάσης ἄλλης ὑπάρξεως. Ὑπάρχω εἰς τὸν κόσμον. Ὁ θάνατος ὅμως μου γεννᾷ τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἡ ὕπαρξις ἔχη νόημα, ἢ εἶναι παραλογισμὸς. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἐμφανίζεται τὸ ὄντολογικὸν μυστήριον. Τὸ μυστήριον τοῦτο δὲν ἐμφανίζεται ὡς μία συναισθηματικὴ φαντασίωσις, ἀλλ' ὡς κάτι τὸ ἀντικειμενικόν, συλλαμβανόμενον διὰ μιᾶς ἐνοράσεως ἰσχυροτέρας τῆς ἀντιληπτικῆς. εἶναι ἐν εἶδος νοήσεως δευτέρου βαθμοῦ, μία reflexion seconde, γινομένη ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην ἐκάστου προσώπου.

Ὁ Lavelle εἰς τὰ ἔργα του «*Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ὀντολογίαν*» καὶ «*Περὶ πράξεως*» τονίζει, ὅτι ἡ ὕπαρξις εἶναι συμμετοχὴ εἰς τὸ εἶναι, ἥτις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προσδιορίσωμεν μιαν οὐσίαν καὶ νὰ συμπέσωμεν μετ' αὐτῆς. Ἡ ὕπαρξις ἐπιζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀξίαν καὶ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀποτελοῦσα τὸ ἐνδιάμεσον μεταξὺ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ. Τὸ ἀγαθὸν προβαδίζει τοῦ ὄντος, διότι τοῦ δίδει σημασίαν καὶ ἀξίαν. Ἄξια εἶναι «τὸ ἐπιθυμητὸν ὅπως ὑπάρξη». Τὸ εἶναι δὲν ἔχει νόημα ὡς τι καθ' ἑαυτό. Μόνον ὡς τὸ ἔχον ἀξίαν ἀποκτᾷ ὄντοτητα.

Οἱ ἀνωτέρω τύποι ὑπαρξιολογίας ἀπὸ τοῦ Heidegger μέχρι τοῦ Lavelle διεμορφώθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὠρισμένων ὄρων, ἀλλὰ καὶ τάσεων ζωῆς. Ἡ ἀνάλυσις τούτων θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν των.

3. Ἡ βίωσις τῆς ὑπάρξεως.

Ἡ συνείδησις περὶ ὑπάρξεως εἶναι γνῶρισμα μόνον τοῦ ἀνθρώπου, βιοῦντος τὴν διάρκειάν του. Τὸ ζῶον δὲν τὴν ἔχει, διότι μόνον παρόντα ἀσύνδετα ζῆ. Ἡ συνείδησις αὕτη δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα συλλογισμοῦ, ὡς εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ Descartes, ἀλλὰ γέννημα πλειόνων ψυχικῶν στοιχείων. Αἱ αἰσθήσεις μας κατὰ πρῶτον συμβάλλουν εἰς τὸ νὰ ἐμφανισθῇ αὕτη κατὰ τὴν ἀπλουστέραν μορφήν της. Ἐπειτα νὰ προστεθοῦν ὀργανικὰ καὶ σωματικὰ συναισθήματα. Θὰ ἀκολουθήσουν αἱ συγκινήσεις αἱ προερχόμεναι ἀπὸ τὰς δυσχερείας τῆς ζωῆς καὶ τὴν προσπάθειαν ὑπερνικήσεως των. Αἱ δυσχερείαι, τὰ ἐμπόδια, ἡ ἀντίστασις, ὁ ἀγῶν, ἡ ἀνησυχία, ὁ κίνδυνος γεννοῦν ἐντονωτέραν βίωσιν περὶ ζωῆς. Τέλος ἡ εὐρυτέρα γνῶσις περὶ κόσμου, τόσον ἡ ὄντολογικὴ ὅσον καὶ ἡ ἀξιολογικὴ.

Τὸ περιεχόμενον τῆς αὐτοσυνειδήσεως χρωματίζεται ἐκάστοτε ἀναλόγως πρὸς τὰ ζητήματα διὰ τὰ ὁποῖα ἀνησυχήσαμεν ἠγωνίσθημεν, ἐκινδυνεύσαμεν, ἐπετύχομεν ἢ ἀπετύχομεν, ἐάν ᾔσαν ὑλικά βιολογικὰ ἢ πνευματικὰ. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς πορείας τῆς ζωῆς μας ἀπὸ τὴν ἐνεργητικότητά μας γεννᾷ τὴν πεποίθησιν περὶ ἐλευθερίας μας, ἀλλὰ καὶ περὶ εὐθύνης. Ὅταν τιθέμεθα ἀντιμέτωποι τοῦ ἑαυτοῦ μας, τότε ἔχομεν τὴν πληρεστέραν συνείδησιν, ὅτι ὑπάρχομεν ὡς αὐτόνομον κέντρον ζωῆς μὲ ἀτομικὴν ἰδιοτυπίαν.

Ἡ βίωσις τῆς ὑπάρξεως δὲν εἶναι ἡ αὕτη εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα, ἐξαρτωμένη ἀπὸ λόγους ὄχι τόσον ἐξωτερικούς, ὅσον ἐσωτερικούς. Ἐχομεν τοὺς ἐξ ἰδιοσυγκρασίας αἰσιοδόξους, ποῦ ἀγαποῦν ἀκόμη καὶ τὰ ἐμπόδια καὶ τοὺς ἀγῶνας ὡς διεγερτικὰ τοῦ δυναμισμοῦ των, καὶ τοὺς ἀπαισιοδόξους, ποῦ ἀποφεύγουν τὰ προβλήματα, τὴν δρᾶσιν καὶ τὰς περιπετείας. Ἡ διάκρισις τῶν βιώσεων κατὰ τοὺς δύο τούτους τύπους εἶναι λίαν ἐμφανής, ὅταν ἔκτακτοι περιστάσεις παρουσιάζουν ἠῶξημένα ἐμπόδια καὶ δυσχερείας.

Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποστηρίξῃ βασίμως, ὅτι ἡ σύγχρονος ὑπαρξιολογία ἐγεννήθη ἀπὸ τὰ ἐκτάκτως ἐντονα βιώματα τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ Heidegger, ὑποστηρίζων ὅτι ἡ μέριμνα, ἡ ἀγωνία, ἡ μνήμη θανάτου εἶναι τὸ φαινομενολογικὸν ἔδαφος διὰ τὴν σύλληψιν τῆς ὀλότητος τοῦ ὑπάρχειν, ἴσως ἀποδίδει τὴν προσωπικὴν του πείραν ζωῆς ὡς πολεμιστοῦ τῶν χαρακωμάτων τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου. Ἄλλοι ὅμως ἐκ τῆς ἰδίας πολεμικῆς πείρας ἐνεφάνισαν ἄλλα χαρακτηριστικὰ βιώσεως, ὡς τὸ συναίσθημα δυνάμεως, μέθης ἐκ τοῦ κινδύνου, μεγαλείου καὶ θαυμασμοῦ διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς ἀνώτατον ἀγῶνα.

Ἡ ζωὴ εἶναι ἀβεβαιότης καὶ μέριμνα. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ τὸ θέλημα τῆς. Ἐάν εἴμεθα χωρὶς ἀνησυχίαν, ἐάν ὅλα συνέβαινον ὅπως τὰ προεβλέπομεν, τότε θὰ εἴμεθα χωρὶς συγκλίτησιν, χωρὶς ἐλπίδα, χωρὶς χαρὰν. Θὰ ὁμοιάζομεν μὲ αὐτόματα. Ὁ δημιουργός, ποῦ ἐπέτυχεν κάτι μετὰ σκληρᾶς προσπάθειας, αἰσθάνεται ἱκανοποίησιν βαθυτάτην, τὴν ὁποῖαν δὲν θὰ δοκιμάσῃ ὁ ἀποκτήσας τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἀκόπως.

Ὁ Sartre μὲ τὸν ἀπόλυτον Μηδενισμόν του ἴσως ἐκφράζῃ τὸ συναίσθημα καταρρεύσεως, ποῦ τοῦ ἐγεννήθη, ὅταν εἶδε τὴν πατρίδα του νὰ πίπτῃ καὶ νὰ διαψεύδωνται τόσαι πεποιθήσεις περὶ δυνάμεως, περὶ ὑπερηφανείας, περὶ νίκης. Ταῦτα ὅμως ἦσαν ἔκτακτα συμβάντα. Ἐπειτα εἰς τὰ ἴδια ταῦτα συμβάντα ἄλλοι ἀντέδρασαν διὰ τῆς γενέσεως τοῦ πνεύματος τῆς ἀντιστάσεως, τοῦ ἀγῶνος, τῆς ἐλπίδος διὰ τὴν ἀποκατάστασιν. Ὅλοι ὅσοι ὑφίστανται μίαν βαρεῖαν μοῖραν δὲν ἐμφανίζουσι διάλυσιν τοῦ ψυχισμοῦ των. Ὁ μόνος τύπος Ὑπαρξισμοῦ δὲν εἶναι ὁ ψυχασθενικός.

Ἡ γνωστικὴ μας τάσις τότε μόνον ἐκδιπλοῦται πλήρως, ὅταν δὲν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν θεώρησιν τῶν ἀτομικῶν τυχῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν βιώσεων, ἀλλ' ἐκτείνεται πρὸς ὀλόκληρον τὸ εἶναι (1). Τότε νοεῖ, ὅτι ἡ ὑπαρξις μας δὲν εἶναι κάτι τὸ μεμονωμένον. Τὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς μας ἐντάσσονται εἰς τὸ Γίνεσθαι τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας. Ἡ γῆνὴ μας κατοικία ἐντάσσεται εἰς τοὺς εὐρυτέρους κύκλους ἀστρικῶν συστημάτων. Ἡ ἀνθρωπίνη ὑπαρξις νοεῖται ἐντὸς τοῦ ρεύματος τῆς ὅλης ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἐκ μιᾶς ἀπλῆς ἀφετηρίας ἐσυνεχίσθη ὁλονὲν αὐξανόμενον καὶ διαφοροποιούμενον, οὐχὶ τυχαίως, ἀλλὰ κατὰ προσανατολισμοὺς δημιουργικούς. Αἱ εὐρύτεραι αὗται θεωρήσεις μᾶς γνωρίζουν, ὅτι οὔτε ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐκ τῆς θαλάσσης τοῦ μηδενός, ὡς λέγει ὁ Sartre, οὔτε, ἐάν οὔτος ἐξαφανισθῇ, θὰ ἀπλωθῇ γύρω του ἡ θάλασσα τοῦ μηδενός. Ἡ ζωὴ δὲν ἀνέκυψεν ὡς ἓν παροδικὸν ἔπαρμα τοῦ μηδενός, ἀλλ' ὡς γενέσις συνεχῶς πλουτιζομένη καὶ τελειουμένη κατὰ ποιότητα καὶ περιεχόμενον.

Ἄδυνατοῦμεν νὰ δεχθῶμεν λογικῶς, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγέννησε τὸν πλοῦτον τῆς ζωῆς, εἶναι τὸ τυχαῖον, τὸ ἀντιφατικόν,

(1) Ἐμπεριστατωμένην κριτικὴν τοῦ μηδενιστικοῦ ὑπαρξισμοῦ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης μᾶς παρέχει τὸ ἔργον τοῦ καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Mainz F. von Rintelen μὲ τὸν τίτλον «Philosophie der Endlichkeit», Meisenheim Glan 1951.

τὸ μηδέν. Τὴν ἔννοιαν τοῦ μηδενὸς τὴν γνωρίζομεν. Ἔχει ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς τὴν στέρησιν τοῦ εἶναι. Ὅμιλοῦμεν περὶ «μηδενός», ὅταν δὲν ἱκανοποιηθῆται ἡ ἔμφυτος ἀναζητήσις ὑπάρξεως ὄντων. Τὸ μηδέν εἶναι ἡ συνείδησις περὶ ἀπουσίας, περὶ κενοῦ ἀπὸ πράγματα, ἀπὸ δράσεις, ἀπὸ πρόσωπα. Τὰ τίποτε, τὸ ποτέ, τὸ οὐδαμοῦ, τὸ οὐδόλως, τὸ οὐδεὶς, γίνονται νοητὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πείρας τοῦ ἔχομεν περὶ πραγμάτων, περὶ προσώπων, περὶ γεγονότων συγκεκριμένων.

Ὁ μηδενισμὸς ἐπικαλεῖται βεβαίως ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς του τὴν χρονικότητα τοῦ ἀτομικοῦ. Ὡς ἐσημειώσαμεν ὁμῶς εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρουσίας μελέτης, ὁ ρυθμὸς καὶ τὰ πλαίσια ἀντιλήψεως ἔχουν σημασίαν διὰ τὴν συνείδησιν περὶ χρονικότητος καὶ πεπερασμένου. Μέτρα ἐκτάσεως καὶ διαρκείας δὲν εἶναι μόνον τὰ ἀνθρώπινα. Διαπιστοῦμεν ἐμπειρικῶς, ὅτι ἡ ἀτομικεὺσις ὑπερβαίνεται, ὅταν λαμβάνῃ χώραν θεώρησις ὑπὸ μέτρα ἰσχύοντα διὰ μεγαλύτερα σύνολα.

Πέραν τῆς ἀτομικεύσεως τῶν φαινομένων ὑπάρχει τὸ βάθος τοῦ εἶναι, τὸ ὁποῖον ἀνιχνεύομεν οὐχὶ διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθητηρίων, ἢ διὰ σειρᾶς συλλογισμῶν, ἀλλὰ διὰ μιᾶς Μεταφαινομενολογίας, δι' ἑνὸς τρίτου ὀφθαλμοῦ, κατὰ τὴν Πλατωνικὴν ἔκφρασιν. Ὅταν φθάνω εἰς τὰς ἐσχάτας ταύτας ἀναζητήσεις, τίθεται εἰς κίνησιν ὀλόκληρος ὁ ἑαυτός μου, ὁ ὁποῖος πιέζεται νὰ λάβῃ μίαν θέσιν ὑπὲρ τοῦ «ὄντος» ἢ ὑπὲρ τοῦ «Μηδενός», ὑπὲρ τοῦ «Νοήματος» ἢ ὑπὲρ «Χάους». Ἀπὸ τὴν κρίσιν ταύτην διέρχεται πᾶσα γενεά, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄτομον πλήρως ἐξειλιγμένον.

Ἡ πληροφορία περὶ τοῦ ἐσχάτου ὄντολογικοῦ νοήματος εἶναι ποιοτικῶς διάφορος ἀπὸ ἐκείνην περὶ τῶν ἐπὶ μέρος ἀτομικῶν καὶ παροδικῶν νοημάτων. Αὕτη εἶναι σαφῶς γνωστὴ εἰς ὄσους ἐστάθησαν μὲ ἐταστικὸν βλέμμα πρὸ τοῦ κόσμου. Περὶ τοῦ τρόπου γενέσεώς της ἔχομεν διαρκεῖς ὁμολογίας ἀπὸ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς μέχρι σήμερον (1). Ἡ κανονικὴ περὶ ὑπάρξεως βίωσις δὲν εἶναι ἡ τοῦ

(1) Ὁ θεμελιώτης τῆς ὄντολογίας Ἀριστοτέλης ἐτόνιζε συνεχῶς, ὅτι «οὐδὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ» (Πολιτ. I, 1) καὶ ὅτι «ὡσπερ ὁ νοῦς ἕνεκά του ποιεῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φύσις» (Περὶ ψυχῆς II, 4).

Ὁ Jaures ἔγραφε περὶ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος: «Ὁ κόσμος ποῦ μὲ περιβάλλει μὲ κάμνει νὰ αἰσθανθῶ ἕν συναίσθημα παράδοξον καὶ αἰνιγματικόν, ἕν συναίσθημα ἀναμεμιγμένον μὲ ἀνησυχίαν καὶ γλυκύτητα, μίαν ἀδυναμίαν ἐξοργίζουσαν καὶ μίαν ἐγκατάλειψιν πλήρη ἐμπιστοσύνης. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν δι' ἐμὲ ἕν τεκμήριον, ὅτι εἰς τὸ βάθος τοῦ κόσμου

φόβου, τῆς ἀγωνίας καὶ ἀπελπισίας. Ὁ νέος ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον εἶναι ὑγιής, δὲν αἰσθάνεται ὅτι ἀπειλεῖται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἔχει συναίσθημα ζωῆς καὶ ὄχι θανάτου. Δὲν σκέπτεται εἰ μὴ τὴν ζωὴν καὶ δημιουργίαν. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἔρχεται προῶ- ρως ὁ θάνατος λόγω ἀφροσώσεως εἰς μίαν μεγάλην ὑπόθεσιν δὲν ἔχει τὴν μορφήν βιώματος ἐσχάτης ἀπελπισίας, ἀλλ' ὑπερτάτης δυ- νάμεως καὶ ἄκρως συμπετυκνωμένης ζωῆς, πραγματοποιουμένης κατὰ τὴν πρᾶξιν τῆς θυσίας. Ὁ οὐδέποτε ταλαντευθεὶς, ὁ οὐδέποτε κινδυνεύσας, ὁ οὐδέποτε τεθεὶς πρὸ ἀγωνιωδῶν προβλημάτων, ἀλλὰ ζήσας ἠρέμως καὶ εὐχαρίστως ἔχει ἓν συναίσθημα ριχότητος καὶ ἐπι- πολαίας ζωῆς. Ἀντιθέτως ὁ ὀλοκληρωθεὶς εἰς τὴν βιοπάλην καὶ τὴν δημιουργίαν, ἀκόμη καὶ πρὸ τοῦ φυσικοῦ τέλους τῆς ζωῆς ἴσταται οὐχὶ περιδεής, ἀλλὰ μὲ συνείδησιν ὑπερβάσεως.

Ἡ ὑπαρξιακὴ μας βίωσις δὲν εἶναι ὅπως τὴν ἐμφανίζει ὁ Sartre. Ἡ οὐσία μας δὲν εἶναι τὸ ποσὸν τῶν πράξεων μας καὶ ἄρα τό- σον μεγαλυτέρα, ὅσον τοῦτο εἶναι μεγαλύτερον καὶ ἐκτῆθη ἄνευ οἰ- ουδήποτε ἥθους ἢ χαλινοῦ, ὑπὸ καθεστῶς πλήρους αὐθαιρεσίας καὶ ἀσυδοσίας. Ἐν τοιοῦτο κήρυγμα μᾶς ἐξεγείρει, ὅπως θὰ ἐξηγειρό- μεθα, ἐάν γύρω μας διελύοντο ὅλα εἰς ἓν χάος.

Ὁ Μηδενισμὸς δὲν παρουσιάσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἡμέρας μας. Διετυπώθη ἤδη ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (1), ἀνενεώθη δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Nietzsche «περὶ πρωτείου τῆς ζωῆς ἐπὶ τὴν νόησιν καὶ τῆς θελήσεως πρὸς δύναμιν ἔναντι τῆς θελήσεως πρὸς ἀξίαν».

Τὴν ζωὴν δὲν προάγει ἡ γονιμότης οἰωνδήποτε πράξεων, ἀλλὰ πράξεων ἀξίων ἀνθρώπου. Ἐγνωρίσαμεν ποῦ ὀδηγεῖ ἡ διδασκαλία, ὅτι τὸ πρόσωπον τόσον περισσότερον ὑπάρχει, ὅσον ὀλιγώτερον δε- σμεύεται εἰς τὰς οἰασδήποτε παρορμήσεις του, τὰς ἀναβλυζούσας ἐκ τοῦ βάθους τοῦ βιολογικοῦ του στοιχείου. Διὰ νὰ λάβωμεν πλήρη συνείδησιν περὶ ὑπάρξεως δὲν ἀρκεῖ νὰ τὰ μετρώμεν ὅλα ἐπὶ τῇ βά- σει τῆς ἀτομικῆς μας πείρας μόνον, τῆς ἐκ τῆς βιολογικῆς σφαίρας προερχομένης. Πρέπει νὰ βιοῦμεν ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ εἶναι, ἵνα ἐντὸς αὐτοῦ προσανατολισθῶμεν ὑπαρξιακῶς.

Ἡ ἔνταξις μας εἰς τὸ ὄλον, ὅπου ἀνήκομεν, φέρει τὴν γονιμο- ποίησιν βαθυτέρων ψυχικῶν σπερμάτων. Ταῦτα ὀδηγοῦν εἰς τὴν

καὶ τὰ βάθη τῆς ζωῆς τὰ πλέον μυστικὰ ὑπάρχει κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν εἴ- μεθα ἡμεῖς». *La realite du monde sensible, Paris 1891 σ. 322 - 323.*

(1) Πλάτωνος Γοργίας 494 A — C.

ὕπερβασιν τῆς ἐκ τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως ἐμπειρίας μας, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα.

4. Ἡ ὑπέρβασις τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ γηϊνοῦ.

Ἡ ζωὴ ἐκάστου ἀτόμου ἀπαρτίζεται ἐκ σειρᾶς βιωμάτων. Βίωμα εἶναι τμῆμα ψυχικῆς ζωῆς μεῖ ἴδιον νόημα, περιλαμβάνον καὶ γνῶσιν καὶ συναίσθημα καὶ ἀπασχόλησιν βουλευτικὴν. Τὰ βιώματα ἐν γένει συνοδεύονται ἀπὸ μίαν κατάφασιν ὑπὲρ τῆς ζωῆς. Ἔχομεν βεβαίως καὶ βιώματα ἐξ ἀνικανοποιήτων ἀναγκῶν, ἐκ προσπαθειῶν αἱ ὁποῖαι ἀποτυγχάνουν, ἐκ σωματικῶν ἀσθενειῶν, ἐξ ἀπροόπτων συμβάντων, ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς ἀπειλῆς αὐτοῦ τούτου τοῦ θανάτου. Ὅλα ὁμως ταῦτα δὲν μᾶς γεννοῦν ὡς συνείδησιν περὶ ζωῆς τὴν ἀγωνίαν. Κατὰ πρῶτον τὰ διάφορα κακὰ ἐνισχύουν τὴν ἔντασιν βιώσεως τῶν ἀγαθῶν. Ἐπειτα ἡ ἀστάθεια τῆς ὑπάρξεως, αἱ ἀτέλειαί της καὶ τὸ πεπερασμένον της μᾶς γεννοῦν μίαν τάσιν ὑπερβάσεώς της.

Ἡ ὑπέρβασις εἶναι χαρακτηριστικὴ ἀνθρωπίνῃ τάσις μετὰ πολλὰ πλὴν ὑφὴν. Ἄμα τῇ γεννήσει μου στρέφομαι κατὰ βιολογικὴν παρῶρμησιν πρὸς τὰ ἔξω, ὑπερβαίνω ἑαυτόν. Ὄταν κατὰ τὴν ἐποπτικὴν ἀντίληψιν τὰ ἔξωθεν ἐρεθίσματα καταλήγουν εἰς τὸν ἐγκέφαλον, τὰ προβάλλω εἰς τὰ ἐκτὸς ἐμοῦ πράγματα, ἄνευ συνειδήσεως περὶ μεσολαβήσεως τοῦ ἐγκεφάλου μου. Ὑπέρβασιν ἔχω καὶ ὅταν ἀδυνατῶ νὰ κλεισθῶ εἰς τὴν ἀτομικὴν μου ζωὴν καὶ θέλω νὰ ἐπικοινωνῶ μετὰ τοὺς ἄλλους, αἰσθανόμενος ὅτι οὕτως εὐρύνω ἑαυτόν. Ἐπίσης ὅταν νοῶ ἑαυτόν ὡς κάτι ἐνιαῖον, πέραν τῶν διαδοχικῶν καταστάσεων τῆς συνειδήσεώς μου. Ὄταν ἀναζητῶ κάτι τὸ πέραν τῆς ροῆς τῶν φαινομένων. Ὑπέρβασιν τέλος ἔχω, ὅταν τὸ συναίσθημα ἀτελείας τῆς ὑπάρξεως μου γεννᾷ τὴν σκέψιν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἢ ὑπαρξίς νὰ ἐξαντληθῆται μετὰ τὸ πεπερασμένον τοῦτο.

Ἀκόμη καὶ ὅταν ἐπιτυγχάνω εἰς ὅλας μου τὰς ἐπιδιώξεις πάλιν ἔχω μίαν συνείδησιν ὑστερήσεως, συνοδευομένην ἀπὸ ἓνα συναφῆ πόθον ὑπερβάσεως. Ἡ ὑστέρησις αὕτη ἀναφέρεται εἰς πλείονα δεδομένα. Τὸ ζωῶδες στοιχεῖον μου, τὸ ἐγκείμενον ἴδιον εἰς τὸ φυτικόν μου σύστημα, μου γεννᾷ τὴν συνείδησιν ἀτελείας (1). Ἡ γέννησις τοῦ ἀνθρώπου ἐν μέσῳ ὠδίνων καὶ ἐξασθενήσεως τῆς μητρός,

(1) Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' (1198 - 1216), καίτοι τόσο δυναμικὸς καὶ πολυμήχανος, ἐνεφάνιζε μετὰ ἐπίτασιν τὸ ἀτελὲς τοῦ ἀνθρώπου παρατηρῶν, ὅτι «τὸ σῶμα μας εἶναι πηλὸς καὶ παράγει σκώληκας, φθειρας, σίελον, οὖρα καὶ δυσσομίαν».

ἡ ἀνησυχία περὶ τοῦ βιωσίμου καὶ τῆς ἀρτιότητος τοῦ γεννηθέντος, αἱ ἀσθένειαι καὶ αἱ ἐπιγενεῖς σωματικαὶ βλάβαι, ἡ χαλάρωσις τῶν δυνάμεων κατὰ τὸ γῆρας μὲ πληροφοροῦν περὶ τῆς ὑπαρξιακῆς μου ἀτελείας. Αὕτη ἀναφαίνεται σαφεστέρα, ὅταν οἱ φύσει δυνατοί, οἱ δημιουργοί, οἱ φορεῖς δωρεᾶς, οἱ προκαλέσαντες τὸν θαυμασμόν μὲ τὰ ἔργα των κεῖνται ἐν παρακμῇ καὶ πτώσει.

Ἡ σαφὴς συνείδησις τῆς ἀτελείας καὶ τοῦ πεπερασμένου βιοῦται οὐχὶ ὡς μείωσις, ἀλλ' ὡς αὔξεισις τῆς ὑπάρξεως. Βοηθεῖ νὰ ἀποφεύγεται ἡ ὑπερβολικὴ σύνδεσις μὲ πεπερασμένα ἀγαθὰ, ἡ γεννώσα τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν ἀπελπισίαν, ἅμα ὡς ταῦτα ἀφήσουν τὸ κενὸν καὶ τὸ ἀνικανοποίητον εἰς τὴν ψυχὴν. Τὸ κλείσιμον εἰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὸ ὅλον εἶναι ἀποτελεῖ τὴν βλασφημίαν κατὰ τοῦ πνεύματος. Ἡ λύτρωσις καὶ ὁ ἡσυχασμὸς ἀκολουθεῖ τὴν σύνδεσιν μὲ τὸ ὅλον εἶναι.

Ἀκόμη καὶ τὸ ὀριακὸν πρόβλημα τοῦ θανάτου γεννᾷ ἐν συνείσθημα ὑπερβάσεως καὶ οὐχὶ ἐκμηδενίσεως. Δέν ἴσταται ὁ ἄνθρωπος πρὸ τοῦ θανάτου ἀπλῶς ὡς πρὸ ἐνὸς ἐμπειρικοῦ δεδομένου σημειώνοντος τὸ ἀναντίρρητον τέλος του. Ἐάν μὲ τὴν παροῦσαν ὑπόστασιν του ὁ ἄνθρωπος ἔζη αἰωνίως, θὰ εἶχεν ἄραγε πληρεστέραν ἱκανοποίησιν ὑπάρξεως; Αὐτὸ δέν θὰ συνέβαινε. «Ἡ χώρα ποῦ δέν πεθαίνουν» δέν εἶναι κατὰ τὸν ποιητὴν τὸ ἀνώτατον ἰδανικόν. Ἀπαιτητὸν εἶναι κάτι ἄλλο, μία μορφή ὑπάρξεως ἀπηλλαγμένη ἐκ τῶν ἀτελειῶν τοῦ γήινου.

Θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ρομαντικαὶ ὄνειροπολήσεις ὑποκαθιστῶσαι τὰς διαψεύσεις τῆς ἀτομικῆς ὑπαρξιακῆς πείρας καὶ εἰς κεκαλυμμένος ἐγωϊσμὸς. Εἰς τοῦτο ὁμως δύναται νὰ ἀντιταχθῇ, ὅτι ἡ τάσις ὑπερβάσεως ἔχει ρίζας κειμένας βαθύτερον τῆς περιοχῆς τῆς φαντασίας. Αἱ ρίζαι αὗται εἶναι καὶ φυσικαὶ καὶ ψυχικαί.

Ἡ νεωτέρα ἐμπειρία μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι εἰς τὴν φύσιν ὑπάρχει μία ἀποστροφή ἔναντι τοῦ κενοῦ, τοῦ ἄνευ περιεχομένου, τοῦ ἄνευ σκοποῦ. «Natura nihil facit frustra». Ἡ ψυχολογικὴ ἐμπειρία ἀφ' ἑτέρου μᾶς βεβαιώνει, ὅτι ἀδυνατοῦμεν νὰ δεχθῶμεν ὡς ἐσχάτην κατάληξιν τοῦ πλήρους πνευματικότητος ἀνθρωπίνου ὄντος τὴν ἐκμηδένισιν. Εἶναι πανανθρώπινον βίωμα ἡ φρίκη τῆς ἐκμηδενίσεως. Ὁ Βολταῖρος εἰς τὸ ποίημά του «Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς», προβάλλων ἐπιχειρήματα ὅμοια μὲ τὰ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Descartes καὶ τοῦ Kant, ζητεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν πιέζουσαν αὐτὸν ἐσωτερικὴν τάσιν πρὸς ὑπερβάσιν τοῦ πεπερασμένου, παρὰ τοὺς σαρκασμούς του ἔναντι τῆς συγκεκριμένης θρησκευτικότητος. Οὗτος ἀπο-

καλεῖ τὴν σωματικὴν μας ὑπόστασιν θλιβεράν φυλακὴν (*une prison funeste*), ἐκφράζει ἐπίμονον πόθον διὰ γνώσιν πληρεστέραν τῆς ἀνθρωπίνης, παρουσιάζει τὸ βαθὺ αἶτημα, ὅπως ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀθωότητα τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον τῆς ἀρνοῦνται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, διακηρύττει τὴν ἀσίγαστον ἐξέγερσιν τῆς συνειδήσεως κατὰ πάσης ἰδέας ἐκμηδενίσεως, *cette horreur du néant* (1).

Ἡ ὄντολογία μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι μὲ τὰ γήϊνα φαινόμενα δὲν ἐξαντλοῦνται ἄλλαι αἱ μορφαὶ τοῦ εἶναι. Δυνάμεις φυσικαὶ καὶ συναρτήσεις τούτων δὲν εἶναι μόναι αἱ εἰς ἡμᾶς γνωσταί, ἀφοῦ ὁ κατάλογος ἀναγραφῆς των διαρκῶς αὐξάνει. Μορφαὶ ὑπάρξεως, ὡς ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύωμεν, θὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι, καθὼς καὶ τύποι πνευματικότητος τελειότεροι τῆς ἰδικῆς μας. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Σωκράτους, ὅτι θὰ ἦτο παραλογισμὸς νὰ δεχθῶμεν τὸ γνῶρισμα νοῦς ὡς μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐμφανιζόμενον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτον παροδικῶς, μένει ἔγκυρος καὶ διὰ σήμερον (2). Δυνάμεθα λογικῶς νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν μόνη ὑπαρξίς εἰς τὸ σῦμπαν νὰ εἶναι ἡ ἀτελής ἰδική μας, ἔπειτα ἀπὸ τὰ γενικὰ ὄντολογικὰ δεδομένα (3).

Ὁ ἄνθρωπος μελετῶν τὰ φαινόμενα ἀναζητεῖ τὰς ὀπισθέν των αἰτίας. Τὴν ἀναζήτησιν ταύτην ἐπιτελεῖ ὄχι μόνον διὰ τὰ ἐπὶ μέρους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κοσμικὸν ὅλον. Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸν ἀπολεσθέντα «Διάλογον περὶ Φιλοσοφίας» διατυπώνει τὴν σκέψιν, ὅτι, ὅπως οἱ βλέποντες ναῦν σῦριοδρομοῦσαν λαμβάνουσιν ἔννοιαν τοῦ «κυβερνήτου», ὅπως οἱ ἀπὸ τῆς Τρωϊκῆς Ἰδῆς θεώμενοι κινουμένους μετὰ τάξεως τοὺς Ἀχαιοὺς θὰ συνῆγον, ὅτι ὑπάρχει τις «διατάσων» τούτους, ὅπως οἱ ἰδόντες δεδημιουργημένην οἰκίαν συνάγουσι

(1) «Oui Platon, tu dis vrai : notre âme est immortelle ;
C' est un Dieu qui lui parle, un Dieu qui vit en elle.
Eh ! d' où viendrait sans lui ce grand pressentiment,
Ce dégoût de faux biens, cette horreur du néant?...
Ici la vertu pleure, et l' audace l' opprime ;
L' innocence à genoux y tend la gorge au crime ;
La fortune y domine, et tout y suit son char.
Ce globe infortuné fut formé pour César.
Hâtons - nous de sortir d' une prison funeste....

Voltaire, L' immortalité de l' ame.

(Anthologie des poètes lyriques français, éd. Nelson 1938, σελ. 171).

(2) *Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα* Α, IV, 8.

(3) Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ Μητρόδωρος παραδίδεται διδάσκων «ἀτοπον εἶναι ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα στάχυν γεννηθῆναι καὶ ἕνα κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ». *Περὶ τῶν ἀρεσκούντων τοῖς φιλοσόφοις* I ε'.

περὶ τοῦ «τεχνίτου», οὕτω καὶ οἱ θεώμενοι τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας εὐτάκτους χορείας πορευομένους ἀναζητοῦσι τὸν αἴτιον τῆς περικαλλοῦς ταύτης διακοσμήσεως «οὐκ ἐκ ταύτομάτου στοχαζόμενοι συμβαίνειν αὐτήν, ἀλλ' ὑπὸ τινος κρείττονος καὶ ἀφθάρτου φύσεως, ἧτις ἦν θεός»⁽¹⁾. Ἡ σκέψις αὕτη ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρῇ τὴν ἰσχύν της. Ἡ κριτικὴ τοῦ Kant, καθ' ἣν τὸ τεκμήριον τοῦτο εἶναι μεταφορὰ γηίνων σχέσεων εἰς τὴν ὑπεργήινον σφαῖραν, ἀπώλεσε τὴν πειστικότητά της, ἐφ' ὅσον ἐβεβαιώθη ἐμπειρικῶς ἡ ἐνότης τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ ἰσχὺς πολλῶν γηίνων σχέσεων εἰς ὑπεργηίνους διαστάσεις.

Αἱ κατὰ τὴν σύγχρονον φυσικὴν δυνάμεις καὶ δράσεις, αἱ γεννῶσαι τὴν ὕλην ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ, ὡς καὶ τὴν ζωὴν, ἀνακύπτουν ἀπὸ ἐν βάθος ἄπειρον εἰς δυνατότητας, ὅπως διείδεν ὁ πρῶτος κηρυξ τῆς ὑπερβάσεως Ἀναξιμανδρος⁽²⁾. Ἡ «ἀρχὴ» αὕτη ἢ εἰς τὸ βάθος τοῦ εἶναι ὑπάρχουσα δέον νὰ νοητῆται ὡς «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας». Τὸν προσδιορισμὸν της ἐπιτυγχάνει περισσότερο μία «γνώσις κατ' ἀφαίρεσιν» ἀπὸ μίαν «γνώσιν κατ' ἕξαρσιν». Ἄρα μὲ τὴν ὑπαρξιακὴν μας πείραν δὲν ἐξηντλήσαμεν ὅλας τὰς μορφὰς ὑπάρξεως καὶ ἡ ἐξέγερσίς μας κατὰ τῆς ἀτελείας τῆς γηίνης δὲν γίνεται διὰ κάτι τὸ λογικῶς ἀδύνατον.

Βεβαίως μία τοιαύτη πληροφορία γεννᾶται δι' ἀμέσου βιώσεως, ἢ διὰ μιᾶς πράξεως πίστεως. Ἡ πίστις ὅμως αὕτη εἶναι γέννημα ἐσωτάτων τάσεων. Ἐσώταται δὲ τάσεις δὲν εἶναι μόνον αἱ παρορμῶσαι πρὸς ζωὴν, ἀλλὰ καὶ αἱ πληροφοροῦσαι περὶ τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς. Τὸ νὰ ἀρνηθῶμεν πᾶσαν ἄμεσον ἐσωτερικὴν γνώσιν, εἴτε περὶ τοῦ ωραίου, εἴτε περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, εἴτε περὶ τοῦ ὅλου νοήματος τῆς ὑπάρξεως, ἐπειδὴ αὕτη δὲν συνάγεται κατὰ τὸ τυπικὸν συλλογιστικὸν σχῆμα, εἶναι ὡς νὰ θέλωμεν νὰ περιορίσωμεν τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου μόνον εἰς τὴν ἰκανότητα καταγραφῆς τῶν φαινομένων εἴτε φωτογραφικῶς διὰ τῆς ἐποπτείας, εἴτε βραχυλογικῶς διὰ συμβόλων, δηλαδὴ εἰς τὸ ἔργον, ποῦ ἐπιτελοῦν ὀπτικά ὄργανα, ἢ ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι.

Τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως δὲν τὸ συλλαμβάνω καθ' ὃν τρόπον γνωρίζω τὰ πράγματα, διότι τοῦτο εἶναι πέραν τῶν πραγμάτων. Τὸ συλλαμβάνω παλαίων μὲ τὸν ἑαυτὸν μου. Ὁ Renan ἐξετάζων τὸ αἴτιον τῆς ἀσαφείας τῆς γνώσεως περὶ τοῦ θείου, ὡς πηγῆς τοῦ εἶναι ἔγραφε τὸ 1860 εἰς τὴν «Revue de deux mondes», ὅτι «μία σαφῆς

(1) Ἀριστοτέλους Ἀποσπάσματα 11, 12 (coll. Rose).

(2) Ἀριστοτέλους Φυσικῆς Ἀκροάσεως III, 4.

ἀποκάλυψις θὰ ἐξίσωνε τὴν εὐγενῆ ψυχὴν μὲ τὴν χυδαίαν, ἡ δὲ προφάνεια εἰς ἓν τοιοῦτο ζήτημα θὰ ἦτο μιὰ προσβολὴ κατὰ τῆς ἐλευθερίας μας».

Ἡ ὑπαρξιακὴ μας πεῖρα δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ὀριζοντίου διαστάσεως. Αὕτη ἔχει καὶ τὴν διάστασιν τοῦ βάθους - ὕψους τὴν προσδιοριζομένην διὰ τῶν ἀξιολογικῶν συντεταγμένων καὶ μετρομένην κατὰ ἐσωτερικὰ μέτρα. Ταῦτα ἀνευρίσκονται ἀπὸ τὸν ἀσκοῦντα μίαν συνεχῆ ἐσωτερικὴν ἀναζήτησιν. Εἶναι τὰ παρέχοντα τὸ νόημα εἰς τὴν ὑπαρξίν του. Συμπίπτουν μὲ τὴν ποιότητα τῆς ὑποστάσεώς του. Εἶναι ἡ «ἀρχή», διότι κατ' αὐτὰ θεμελιοῦται ἡ κοσμικὴ του συνείδησις. Εἶναι τὸ «τέλος», διότι πρὸς αὐτὰ ἀποβλέπει ἡ προσωπικότης του διὰ νὰ πραγματοποιήῃ ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερβαίῃ ἑαυτήν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἡ ἐπαγωγικῶς γενομένη διερεύνησις τοῦ εἶναι μᾶς ἐπληροφόρησεν, ὅτι τοῦτο δὲν ἀπαρτίζεται μόνον ἀπὸ πράγματα ἢ φαινόμενα, ἀλλὰ διέπεται ἀπὸ ἀρχὰς προσδιορίζουσας τὸσον τὴν γένεσιν τῶν πραγμάτων, ὅσον καὶ τῶν ὑπὲρ ταῦτα ὄντοτήτων, τῆς ζωῆς, τῆς συνειδήσεως, τοῦ πνεύματος.

Ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ἡ κοσμικὴ οὐσία ἔχει ὡς ἀφετηρίαν οὐχὶ προσὰ ὕλης συντιθέμενα καὶ διαλυόμενα, ἀλλὰ δυνάμεις καὶ δράσεις. Ἡ κλασσικὴ ἐλληνικὴ ἀντίληψις, ὅτι, ὅπως τὸ πνεῦμα (ἄνεμος) πνέει καὶ κινεῖ τὴν ὕλην χωρὶς νὰ εἶναι ὕλη οὕτω δέον νὰ νοητῆ καὶ ἡ πρώτη ὄντολογικὴ ἀρχή, καταδεικνύεται ἐμπειρικῶς ὡς οὐχὶ ἄνευ βάσεως. Ἡ ἐνέργεια ἐξατομικευομένη κατὰ «λόγον» καὶ κατὰ «μέτρα» δίδει μορφήν ὕλης εἰς περιοχὰς χώρου, ὅπου διατηροῦνται ἐν σταθερότητι δράσεις ἰσορροπηθεῖσαι. Αἱ οὕτως ἀναφαινόμεναι ὕλικαὶ ὄντοτητες δὲν εἶναι αἰωνίως ἀμετάβλητοι, ἀλλ' ἔχουν μεταξύ των σχέσιν μεταβάσεως. Ἡ ὅλη κοσμικὴ οὐσία ἐμφανίζει πλαστικότητα καθιστῶσαν δυνατόν διαρθρώσεις ὅλον ἐν εὐρυτέρῃ. Αἱ τελευταῖαι δὲν εἶναι μεγαλύτεραι ποσότητες, ἐξαρτώμεναι ἀπὸ τὴν συσσώρευσιν ὕλης ἢ δυνάμεως, ἀλλὰ ὁλόγητες προσδιοριζόμεναι ἀπὸ ἓνα ἐσωτερικὸν «λόγον διαρθρώσεως» καὶ ἐμφανίζουσαι ποιοτικὰ γνωρίσματα μὴ ὁρατὰ εἰς τὰ διαρθρούμενα στοιχεῖα χωριστὰ λαμβανόμενα.

Εἰς ὠρισμένην βαθμίδα διαρθρώσεως ἐμφανίζονται πλούσιαι κεντρογενεῖς συσσωματώσεις, τὰ ἔμβια ὄντα, ἅτινα δὲν εἶναι δυναμικαὶ καταστάσεις, ἀλλὰ σκόπιμοι φυσικαὶ δημιουργίαι. Συνολικῶς ἡ ζωὴ ἐμφανίζεται ὡς ἐν ρεῦμα ἀένανον, συνεχῶς εὐρυνόμενον, με διαφοροποιήσιν ἔχουσαν ὡς προσανατολισμὸν τὴν ἄνοδον πρὸς ὄντοτητας ὅλον ἐν τελειοτέρῃ καὶ πλουσιωτέρῃ εἰς μορφὰς καὶ ἐκδηλώσεις.

Ἡ κεντρογένεια καὶ ὁ πλοῦτος ἐκδηλώσεων εὐρίσκει τὴν ἀνώτατην ἔκφρασιν τῆς εἰς τὸ ὄν ἄνθρωπος. Οὗτος ἔχει συνείδησιν καὶ γνῶσιν τοῦ «λόγου» τοῦ διέποντος τὰ τοῦ κόσμου καὶ δυνατότητα προβολῆς ἰδίων σκοπῶν, οὐχὶ ὡς ἀπλῶν ἀντανεκλάσεων εἰς ἐξωτερικὰς δράσεις, ἀλλ' ἀμέσων καὶ ὑπευθύνων ἐνάρξεων ἔσωθεν. Οὗτος παύει νὰ εἶναι ζῶον διεπόμενον ἀπὸ τὴν μηχανικότητα τοῦ ἐν-

στίκτου και καθίσταται πρόσωπον, πράττον κατά συνείδησιν και αρχάς.

Ἡ ἐπικοινωνία τῶν προσώπων γεννᾷ ὑψηλοτέρας ὀλότητας, ἐχούσας ὡς δεσμὸν τὰς ὁμοίας ἐσωτερικὰς βιώσεις τὰς κρυσταλλουμένας εἰς τὰς μορφὰς πνευματικῆς ζωῆς, λόγον, ἦθος, κάλλος, θεῖον. Αἱ ὑπερατομικαὶ αὗται ὀλότητες ἐμφανίζουσι μίαν πορείαν ἐν τῇ ροῇ τῆς Ἱστορίας. Εἶναι ἡ πολύμορφος δημιουργία τῶν πολιτισμῶν, τῶν ἐκφραζόντων τὰ πνεύματα τῶν λαῶν και ἐποχῶν. Ἡ ἐκεῖ ἀναφαινομένη πνευματικότης εἶναι μία ἀποκάλυψις τῆς εἰς τὸ βάθος τοῦ εἶναι ὑπαρχούσης πνευματικῆς οὐσίας, ἣτις παρέχεται εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ μέθεξιν.

Τὸ ὅλον εἶναι διαρθροῦται εἰς βαθμίδας ὄντολογικὰς ἐπαλλήλους. Αὗται ὅμως δὲν πρέπει νὰ νοοῦνται κατὰ τὸν τύπον στρωμάτων ἢ ὀρόφων, ὅπου οἱ κατώτεροι εἶναι φορεῖς και γεννήτορες τῶν ἀνωτέρων. Εἶναι ἐκδίπλωσις και ἐξέλιξις ἐνὸς ἐνιαίου ὅλου. Τὸ σύμπαν ἐμπειρικῶς εἶναι μία «ἐνότης ἐν ἐκδιπλώσει». Λόγω τοῦ περιορισμένου τῆς γνωστικῆς μας ὀργανώσεως λαμβάνομεν γνῶσιν περὶ αὐτῆς κατὰ τμήματα. Ἡ ἐκδίπλωσις μᾶς ἀποκαλύπτει αρχὰς ἰσχυροῦσας κατὰ περιοχὰς. Ἡ περιοχὴ τῶν πραγμάτων και τῶν δράσεων ἀποκαλύπτει τὸ μέτρον και τὴν τάξιν εἰς τὰς κινήσεις, ὡς νὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ βάθος εἰς μέγας ἀρχιτέκτων, ὅστις τὰ διέταξεν. Ἡ περιοχὴ τῆς ζωῆς ἐμφανίζει τὰς μορφὰς, μὲ ποικιλίαν ἀπέραντον και ὠραιότητα αὐτόνομον, ὡς νὰ τὰς ἐδημιούργει εἰς καλλιτέχνης. Ἡ περιοχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλώνει συνείδησιν, βούλησιν και εὐθύνην, ὡς νὰ ἐνέκλειε τὸ βάθος τοῦ εἶναι ἐν πρόσωπον, τοῦ ὁποῦ ἀπείκασμα εἶναι τὸ ἀνθρώπινον. Ἡ περιοχὴ τοῦ ὁμαδικοῦ πνεύματος ἀποκαλύπτει ὡς συστατικὰ τῆς στοιχεῖα τὸν λόγον, τὸ ἦθος, τὸ κάλλος, τὸ θεῖον, ὡς δείγματα ὑπάρξεως εἰς τὸ εἶναι τῆς πνευματικότητος.

Ἡ συνολικὴ αὕτη θεώρησις τοῦ εἶναι μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀτελείας και τῆς ἀνάγκης συμπληρώσεως ὀρισμένων κοσμολογιῶν, στηριχθεισῶν εἰς τὴν μελέτην τμημάτων μόνον τοῦ εἶναι. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι μαθηματικὴ συνάρτησις, ὡς ἰσχυρίζεται ἡ ὄντολογία τοῦ Λογισμοῦ, ἀλλὰ κάτι πολὺ περισσότερον. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι μία σαμμεγίστη μηχανή, ρυθμισμένη εἰς τὰς κινήσεις τῆς, ὅπως ἰσχυρίζεται ἡ Φυσιοκρατικὴ ὄντολογία, ἀφοῦ μηχαναὶ δὲν εἶναι οὐδὲ κἂν τὰ ζῶα, ὡς ἐπίστευεν ὁ Descartes. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι λογικὴ σκέψις, ὅπως ἰσχυρίζεται ἡ ὄντολογία τοῦ Ὀρθολογισμοῦ, ἀλλὰ και ἀξιολογικὴ ὑπόστασις.

Αἱ ἀποφάνσεις μας αὗται περὶ τοῦ εἶναι δὲν ἀνακύπτουσι ὡς

άπλοῖ ἀντικατοπτρισμοὶ τοῦ ἰδίου μας πνεύματος, ἀλλ' εἶναι συναγωγή ἐμπειρική ἐκ τῶν συγκεκριμένων δεδομένων. Ἀκόμη καὶ ἐάν νοήσωμεν τὸν ἄνθρωπον μὴ ὑπάρχοντα, πάλιν ταῦτα παραμένουν ὡς συνεχῆ στοιχεῖα τοῦ Εἶναι. Αὐτὴ αὕτη ἡ σύγχρονος φυσικὴ γνῶσις ζητοῦσα νὰ ὑπερβῇ ὅλας τὰς μορφὰς ἀνθρωπίνης ἐποπτικότητος ἀναγνωρίζει ὡς ἔσχατα κοσμικὰ δεδομένα ὠρισμένας ἀρχάς. Βαθμηδὸν τὴν ἀκολουθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι εἰδικοί κλάδοι.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι οὕτως ὠργανωμένος, ὥστε νὰ λαμβάνη συνειδησὶν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀρχῶν του, ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδίας του ὑπάρξεως. Ἐκαστος τὴν ὑπαρξίν του συνειδητοποιεῖ πλήρως μόνον ἐάν θεωρήσῃ ταύτην ἐντὸς τοῦ ὅλου Εἶναι. Ἀναλόγως πρὸς τὴν περὶ τούτου εἰκόνα ἀποκτᾷ καὶ ἐκείνη σημασίαν καὶ νόημα. Ἡ ὀντολογικὴ διασάφησις προσδιορίζει τὸν τόνον ζωῆς ἐκάστου ἀτόμου. Ἡ ὑπερβολικὴ προσήλωσις εἰς τὰς πεπερασμένας προσωπικὰς ἐπιδιώξεις, ἀκολουθουμένη ἀπὸ τὰς διαψεύσεις τοῦ παροδικοῦ, γεννᾷ ἐπώδυνα βιώματα. Ἡ γνῶσις τοῦ πεπερασμένου ἀντιθέτως δίδει τὸ ὀρθὸν μέτρον ἐκτιμήσεως καὶ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δυστυχίας. Ἡ ἑλληνικὴ θέσις περὶ βίου δικαιοῦται συνεχῶς. Ὁ Ἕλλην ἔχει συνειδησὶν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι θνητὸς καὶ παροδικός. Δὲν ζητεῖ ὅμως ἕνεκα τούτου τὴν ἄρνησιν καὶ τὴν φυγὴν ἐκ τῆς ζωῆς, ὅπως ἐδίδασκον οἱ Ἀσιᾶται. Ἡ στάσις του ἔναντι τῆς ὑπάρξεως εἶναι ἡ τῆς καταφάσεως. Ζητεῖ νὰ ὑπερβῇ τὴν ζωὴν, ἀνευρίσκων καὶ ἀντλῶν στοιχεῖα ὑπάρχοντα ἐντὸς αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἡ ὑπέρβασις τοῦ προσωπικοῦ ἀτομισμού, ἡ διαιώνισις διὰ τέκνων κρεισσόνων, διὰ τῆς προκοπῆς τῆς πατρίδος, ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὰς πανανθρωπίνους ὑποθέσεις, ἡ ἀνάτασις καὶ ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ Εἶναι οὐχὶ χάριν ρεμβασμοῦ, ἀλλ' ἵνα αὗται γίνων ὁδηγὸς πρὸς διαρκῆ δημιουργίαν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ συγκεκριμένου ἀποτελοῦν τὸ ἑλληνικὸν νόημα τῆς ὑπάρξεως.

Τόσον περισσότερον ὑπάρχομεν, ὅσον ἐντονώτερον ἀναζητοῦμεν, ὅσον εὐρύτερον δημιουργοῦμεν, ὅσον ὑψηλότερον ἀναβαίνομεν.

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- *Αβερόης 148.
*Αβικένας 148.
Αιδώς 117.
Αιμίλιος Παύλος 126, 127.
*Αλκμαίων 104.
*Αμώς 123.
*Αναξαγόρας 68, 97, 118.
*Αναξίμανδρος 53, 57, 118.
*Αναξιμένης 26, 109.
*Ανάχαρσις 119.
*Ανδρόνικος ὁ Ρόδιος 3.
*Αριστόδημος 68, 90.
*Αριστοτέλης 3, 8, 10, 11, 16, 17, 21, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 46, 48, 53, 68, 78, 84, 87, 91, 97, 111, 112, 115, 118, 119, 128, 148, 157, 160, 164, 165.
Arrhenius 53.
*Ασουρβανιπάλ 120.
*Ατης 103.
Αύγουστίνος 22.
Aurignac 94.
Βάκων 69.
Bergsrou 79, 84, 88, 97.
Βιργίλιος 128.
Βλησίδης 59.
Βολταίρος 97, 163, 164.
Βούδδας 136, 137.
Brachet 52.
Buchner 28.
Buytendijk 79.
Carrel 79.
Caullery 77.
Claude Bernard 74, 75.
Comte 1.
Cro - Magnon 94.
Γάϊος Μάρκιος 128.
Γαληνός 12.
Γίλαμος 111.
Γοργίας 161.
Γράκχοι 127.
Dalton 27.
Darwin 63, 64, 65, 92.
Δαυῖδ 123.
Deborin 13.
De Broglie 32, 34.
Descartes 2, 12, 18, 44, 69, 158, 163, 168.
De Vries 65, 66.
Δημόκριτος 12, 16, 17, 26, 38, 44, 116.
Διογένης Ἀπολλωνιάτης 46, 109, 118.
Διογένης Λαέρτιος 39, 44, 68, 118.
Dobzhansky 66.
Δοξογράφοι 38.
Driesch 52.
Dschou 138.
Dubois 93.
*Ευελος 11, 40, 41, 57, 109, 110.
Eddington 35.
Einstein 38.
*Ελεος 117.
*Εμπεδοκλῆς 26, 149.
Engels 13, 40, 41.
*Επικούρειοι 17.
Εὐθύδημος 40.
Εὐκλεία 117.
Εὐκλείδης 18.
Ferguson 150.
Fichte 1.
Fresnel 33.
Friedmann 38.
Galilei 10, 105.
Gandi 136.
Gide André 82.
Gilson 148.
Göbel 83.
Goethe 57, 150.
Ζήνων 21.
*Ἡρακλῆς 111.
*Ἡράκλειτος 6, 26, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 118, 122, 143.
Haberlandt 73.
Haeckel 53, 93.

- Hartmann N. 77, 78, 79.
 Heidegger 152, 153, 154, 155, 157, 158.
 Heisenberg 10.
 Herder 150.
 Hume 13.
 Husserl 150.
 Hutcheson 152.
 Huxley J. 65.
 Θεαίτητος 11, 39, 40, 45, 46, 118, 123, 149.
 Θησεύς 126.
 Θωμάς Ἀκυάτης 148.
 Jacobi 150.
 James 105.
 Jaspers 154, 155.
 Jaurès 160.
 Ἰννοκέντιος 162.
 Ἰπποκράτης 12.
 Ἰσοκράτης 115, 116, 117, 119.
 Ἰώβ 121.
 Kant 9, 13, 18, 22, 37, 57, 69, 74, 150, 163, 165.
 Καρβίλιος Σπόριος 126.
 Κάτων 125.
 Κένυα 94.
 Κικινιάτος 127.
 Kierkegaard 151, 152.
 Κικέρων 125, 126, 128.
 Kjaatsch 95.
 Κονφούκιος 138, 140, 141.
 Κούμαρης 95.
 Κρατύλος 39.
 Kretschmer 67.
 Κρίτων 91.
 Κροΐσος 103, 120.
 Κρόνος 21.
 Lamarek 60, 62, 63, 64.
 Lao-tse 139, 141, 142.
 Laplace 10, 37, 69.
 Lavelle 157.
 Lavoisier 27, 105.
 Lehrmitte 102.
 Leibnitz 12, 144.
 Lemaître 37, 38.
 Lessing 144, 150.
 Λεύκιππος 44.
 Λινναίος 92.
 Lobatschevski 19.
 Locke 12, 18.
 Loeb 87.
 Lysenko 61, 67.
 Marcel 157.
 Μάρκελλος 127.
 Mendel 61.
 Mendelejeff 27.
 Μητρόδωρος 164.
 Mizurin 61, 62, 67.
 Möbius 80, 81.
 Montesquieu 109.
 Morgan 51, 61, 65.
 Μωϋσῆς 120, 121, 129.
 Nägeli 52.
 Neanderthal 94.
 Νεμρώδ 111.
 Νεοπλατωνικοί 23, 38, 92.
 Νεύτων 18, 22, 31, 74.
 Nietzsche 23, 161.
 Νικοκλῆς 115, 119.
 Νομάς 126.
 Ξανθάκης 36.
 Ξενοφάνης 118.
 Ξενοφῶν 68.
 Ostwald 30.
 Παρμενίδης 6, 7, 20, 39, 118.
 Pasteur 53.
 Παῦλος 130.
 Πausανίας 117.
 Pawlow 105.
 Περικλῆς 91.
 Περσεύς 127.
 Πήγασος 8.
 Πίνδαρος 149.
 Πλάτων 17, 20, 21, 44, 91, 96, 111.
 Πλειάδες 121.
 Πλούταρχος 6, 17, 38, 44, 47, 57, 80, 112, 125, 126, 127, 128, 164.
 Πλωτίνος 118, 119.
 Προμηθεύς 111.
 Προσωκρατικοί 46, 149.
 Πρωταγόρας 40, 72, 110.
 Πρώταρχος 110.
 Πύδνα 127.
 Πυθαγόρας 6, 38, 149.
 Πυθαγόρειοι 16, 26, 38, 43, 45.
 Renan 165.
 Ρήγουλος 127.

- Rieman 19.
 Rintelen von 159.
 Rousseau 107.
 Ρωμόλλος 126.
 Sapper 73.
 Σαρδανάπαλος 120.
 Sartre 155, 159.
 Schelling 1.
 Schrödinger 67.
 Schultz 69.
 Shaftesbury 150.
 Σιμπλίκιος 37, 119.
 Σκατόλας 127.
 Σολομών 123.
 Σόλων 120.
 Somerville 42.
 Σοφιστής 20, 111.
 Σοφοκλής 91.
 Stammberg 65.
 Στοβαῖος 21.
 Στράβων 120, 129.
 Στωϊκοί 17, 21, 68, 80, 92, 119, 128,
 130, 143.
 Σωκράτης 11, 40, 45, 46, 68, 91, 110,
 118, 122, 149, 164.
 Τέλλος 120.
 Τιμαίος 17, 21.
 Uexküll 79.
 Φαῖδρος 91.
 Φαίδων 68, 149.
 Φήμη 117.
 Φίληβος 110, 111, 112.
 Φιλόλαος 43.
 Varro M. Terentius 128.
 Verworn 52.
 Vesta 126.
 Vogt 28.
 Χίμαιρα 8.
 Χριστός 129, 130.
 Χρύσιππος 130.
 Weismann 52, 61.
 Wetter 14, 42, 62.
 Wilson 28.
 Wolff 3.
 Ὠρίων 121.

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

- Accidens 8.
Activismus 105, 133.
Ἄγχιθῆριον 58.
Ἄγνωστικισμός 150.
Ἄγῶν περὶ ὑπάρξεως 63.
Ἀδράνεια 31.
Ἀζωϊκὸς αἰὼν 29.
Ἄηρ 26.
Αἰθῆρ 26.
Αἱματόφυλλος φηγὸς 65.
Αἴσθησις 49.
Αἰτία 9, 44.
Αἰτιότης 9, 45.
Ἀκανόνιστος ἄνοδος 60.
Ἀκτῖνες Ἄλφα 33.
> Βῆτα 33.
> Γάμμα 33.
Ἀλλαγὴ 77.
Ἀλεξανδρινισμὸς 1.
Alltäglickeit 153.
Ἀμοιβὰς 85.
Amok 101.
Ἀμφίλοξος 52, 55, 58.
Ἀνάγκη 44.
Ἀνακύκλῆσις 23.
Angst 153.
Ἄνθος τοῦ Διαβόλου 86.
Ἀνθρωπίδαί 92.
Ἄνθρωπος τῆς Ἀϊδελβέργης 94.
Ἄνθρωπος κατασκευαστῆς 97.
Ἄνθρωπος τοῦ Πεκίνου 94.
Ἄνθρωπος τῆς Ροδεσίας 94.
Ἀντικειμενικὸν πνεῦμα 113.
Ἀξία 15.
Ἀξιώματα 40.
Ἀπόλυτον πνεῦμα 57.
Ἀρχαί τῆς ζωῆς 68.
Ἀρχαιοπτέρυξ 55, 58.
Ἀρχή 2, 3, 38, 39, 40, 44, 165, 166.
Ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος 43.
Ἀρχὴ τῆς ἀτομικεύσεως 43.
Ἀρχὴ τῆς διαρθρώσεως ὀλοτήτων 46.
Ἀρχὴ τῆς ἐνότητος 46.
Ἀρχὴ τῆς ὁμοιότητος 45.
Ἀρχὴ τοῦ πλούτου ἐνστικτωδῶν ἐκδηλώσεων 84.
Ἀρχὴ τῆς ποικιλίας 80.
Ἀρχὴ τῆς ποσότητος 43.
Ἀρχὴ τῆς σκοπιμότητος 70.
Ἀρχαὶ χαρακτηρίζουσαι τὸ πνεῦμα 145.
Ἀρχὴ τῆς ὠραιότητος 82.
Ἀσιατικὸν πνεῦμα 136.
Ἄτομα 12, 16, 26, 28.
Αὐτόματος γένεσις 53.
Βαρύτης 13, 54.
Βεγονία 51.
Behaviorismus 105.
Βιογενὲς 52.
Βιολογικὸς χρόνος 23.
Βιοφόροι σχηματισμοὶ 56.
Βιοφόρον 52.
Βλαστίδιον 59.
Βλαστόμερος 52.
Βοσχιμάνοι 93.
Βουδδισμὸς 136, 138.
Γαλαξίας 35, 36, 37.
Γαστρίδιον 51.
Γεωμετρικὸς χῶρος 19.
Γένεσις τῶν εἰδῶν 63.
Γενετίνη 52.
Γίγνεσθαι 21, 41, 45, 132.
Γόννοι 51.
Γονότυπος 62.
Daphnia pulex 87.
Dasein 153.
Δεσμιδιεῖδαι 81.
Determinismus 45.
Δευτέρα Φιλοσοφία 3.
Δευτερογενεῖς ποιότητες 12.
Διαθιγὴ 26.
Διαλεκτικὴ 41.

- Διαλεκτική ἀρχή 42.
 Dialektische Materialismus 14, 42.
 Διαλεκτικός Ὑλισμός 13, 40.
 Διατομώδη 81.
 Διάρθρωσις 34, 47.
 Διευθύνουσα δύναμις 74.
 Ding an sich 9.
 Disciplina 126.
 Δογματισμός 2.
 Δυναμικὸν πεδίον 31.
 Δύναμις 8, 30.
 Δωδεκάδελτος 126.
 Ἐγκέφαλος 99, 100.
 Ἐγὼ 107.
 Εἰδόκοσμος 106.
 Εἶναι 2, 4, 6, 7, 12, 41.
 Ἐκπύρωσις 38.
 Ἐκτασις 18.
 Ἐκτόδερμα 59.
 Ἑλληνικὸν πνεῦμα 114.
 Ἐμπειρισμός 69, 150.
 Ἐναρθρος γλῶσσα 96.
 Ἐνδόδερμα 59.
 Ἐνέργεια 30.
 Ἐνστικτον 76, 84.
 Ἐντελέχεια 48, 52, 68, 91.
 Ἐξέλιξις 56, 60, 65, 77.
 Ἐπιστροφή 38.
 Ἐπιλογή 64.
 Ἐσχάτη φιλοσοφία 3.
 Essentia 8.
 Ἐσωτερίκευσις 86.
 Ἐτεροίωσις 46.
 Εὐαγγέλιον 131.
 Euglena viridis 58.
 Εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα 131, 132, 133,
 134, 135.
 Existenz 148, 154.
 Fides 126.
 Finalismus 68.
 Foehn 101.
 Force directrice 74.
 Formalismus 42.
 Fortitudo 125, 126.
 Gastrula 51.
 Gènes 51.
 Ζωή 48, 53, 73.
 Ζωϊκὰ εἶδη 56.
 Ζωϊκὸν πεδίον 52.
 Homiuides 92.
 Homo faber 97.
 Homo heidelbergensis 94.
 Homo rodesiensis 94.
 Homo sapiens 92, 93, 97.
 Honestas 126.
 ἦθος 111.
 Ἡλεκτρομαγνητικὴ ἐνέργεια 31.
 Ἡλεκτρόνια 28, 33.
 Ἡλιον 33.
 Θεῖον 112.
 Θεοκεντισμός 131.
 Θερμικὴ ἐνέργεια 31.
 Θρησκεία 112.
 Θετικισμός 1, 131, 150, 151.
 Ἴδέα 57.
 Ἴδέαι 17.
 Ἰδιόπλασμα 52.
 Idolium diabolicum 86.
 Infantilismus 101.
 Ἰππάριον 58.
 Ἰσότοπα 29.
 Ἱστορικὸς Ὑλισμός
 Ἰουδαϊκὸν πνεῦμα 120.
 Justitia 126.
 Καινοζωϊκὸς αἰὼν 55.
 Κάλλος 112.
 Κενὸν 16.
 Κλειστὸν σύστημα 33.
 Κληρονομικότης 61.
 Κομμουνισμός 131.
 Κοσμιαία ἄτομος 38.
 Κοσμικὸς χρόνος 24.
 Κοσμικὸς χῶρος 20.
 Κοσμόζωα 54.
 Κονφουκιανισμός 139.
 Κυματομηχανικὴ 34.
 Lanugo 93.
 Legalitas 125.
 Λόγος 8, 110.
 Μαγνητόνιον 31.
 Μᾶζα 30.
 Μαθηματικὸς χῶρος 19.
 Μανδαρινισμός 140.
 Mechanismus 69.
 Μέγεθος 43.
 Μέθεξις 168.

- Μεσόδερμα 59.
 Μεσοζωϊκός αιώνας 55.
 Μεσοφυτική εποχή 56.
 Μεταλλαγαί 65.
 Μεταστοιχείωσις 29.
 Μεταφυσική 2, 3.
 Μηδέν 4, 155, 160.
 Μηδενισμός 161.
 Μηχανικόν ἔνστικτον 94.
 Μηχανική ἐνέργεια 30.
 Μιμητισμός 64.
 Μονή 38.
 Μορφική αἰτία 44.
 Moralitas 125.
 Μορίδιον 59.
 Mutation 65.
 Νεολιθική εποχή 55, 94.
 Νεοφυτική εποχή 56.
 Νεφελώματα 35, 36.
 Nirvana 138.
 Νόμος 10, 45.
 Νόμος τῆς ἀσταθείας 67.
 Νόμοι καταστάσεως 48.
 Νόμοι πορείας ἢ συναρτήσεως 45.
 Νοῦς 68, 118.
 Νοῦς παθητικός 91.
 Νοῦς ποιητικός 91.
 Οἰνόθηρα Λαμαρκιανή 66.
 Ὅλον 46.
 Ὀλότης 46.
 Ὀμαδικόν πνεῦμα 113.
 Ὀμοιοθερμία 55.
 Ὀμολογία 40.
 Ὀντολογία 3, 84, 164.
 Ὀντότης 6, 14, 16.
 Ὀρθία στάσις 96.
 Ὀρμόναι 75, 76.
 Ὀττεντότοι 93.
 Οὐδετερόνια 28.
 Οὐσία 4, 7, 8, 9, 10, 14.
 Παγκόσμιον πνεῦμα 142.
 Παλαιοζωϊκός αἰώνας 55.
 Παλαιοφυτική εποχή 51.
 Πᾶν 46.
 Πανσπερμία 53.
 Παραψυχολογία 104.
 Περιδινοειδῆ 81.
 Περίθλασις 33.
 Περιδικόν σύστημα 27.
 Περιτομή 62.
 Περιοχαί ὀντολογικαί 14.
 Πετουνία 66.
 Philosophia prima 3.
 Pithekanthropus erectus 93.
 Πιθηκάνθρωπος τῆς Ἰάβας 93.
 Planaria 51.
 Πλευρονηκτίδαι 59.
 Πλήθος 43.
 Πνεῦμα 40, 57, 109, 110, 118.
 Πνεῦμα τῶν Ἀσιανῶν 120.
 Πνεῦμα τῆς ἐποχῆς 113.
 Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ 130, 131.
 Ποιητική αἰτία 44.
 Ποιότης 11, 12, 13.
 Πολυμορφισμός 82.
 Ποσόν 43.
 Ποσόνιον 33, 34, 67.
 Ποσότης 13.
 Πρᾶγμα 7, 9.
 Primates 92.
 Προσαρμογή 61.
 Προσδιορισμός 45.
 Πρόσωπον 107.
 Προσωπικόν πνεῦμα 113.
 Πρωταρχικόν ἄτομον 37.
 Πρωτεύοντες 92.
 Πρωτογενεῖς ποιότητες 12.
 Πρώτη Φιλοσοφία 3.
 Πτεροδάκτυλος 55.
 Πῦρ 26, 98.
 Pubertilismus 101.
 Pudicitia 126.
 Pulsation 38.
 Quantum 33, 34, 67.
 Quiditas 8.
 Ραμφόρυγχος 55.
 Rationalismus 105.
 Ροή 22.
 Ρυσμός 26.
 Ρωμαϊκόν πνεῦμα 124.
 Ρωμαντισμός 150.
 Sensorium dei 18.
 Sensorium homini 22.
 Sinanthropus 94.
 Situation 153.
 Σκοπός 70.

Σκυθικόν πνεῦμα 119.
 Sorge 153.
 Σοφός ἄνθρωπος 92, 97.
 Σπάρτον 62.
 Σπειρίλιον 50.
 Σπερματικοὶ λόγοι 68.
 Σπερματικὸν πλάσμα 61.
 Spin 32.
 Σταθερότης 39.
 Στέντωρ 85.
 Στοιχεῖα 26, 27.
 Σύγκλισις 65.
 Συνάρτησις 9, 10.
 Συμβολή 33.
 Συμμετρία 20.
 Σχεσιακρατία 11.
 Σχετικισμὸς 2.
 Substantia 9.
 Σωματικὸν πλάσμα 61.
 Ταδ 139, 141, 142.
 Ταοῖσμὸς 139.
 Ταυτότης 7, 39, 40, 42.
 Ταχυγένεσις 96.
 Τελικὴ αἰτία 44.
 Τελολογία 68.
 Τέλος 72, 166.
 Τερμίται 86.
 Transzendenz 154.
 Τριλοβῖται 55.
 Τρίτων 52.
 Τροπισμοὶ 87.

Τυποκρατία 42.
 Τυποτροπισμὸς 73.
 Ὑγλη 25, 27.
 Ὑλικὴ αἰτία 44.
 Ὑπαρξίς 148.
 Ὑπαρξισμὸς 3, 151.
 Ὑπαρξιολογία 2.
 Ὑπέρβασις 153, 162.
 Ὑποκειμενικὸν πνεῦμα 112.
 Ὑρακοθήριον 58.
 Ulex europaeus 62.
 Urtier 57.
 Urtflanze 57.
 Utilitarismus 133.
 Φαινότυπος 62.
 Φυσικὸς χρόνος 23.
 Φωτεινὴ ἐνέργεια 31.
 Φωτόνια 32, 33.
 Χάος 16, 21, 160.
 Χεῖρες 97.
 Χημικὴ ἐνέργεια 31.
 Χριστιανισμὸς 4, 17, 92, 124, 129, 131.
 Χρόνος 4, 7, 21, 23, 24.
 Χώρα 17.
 Χῶρος 4, 16, 18.
 Ψυχὴ 110.
 Ψυχολογία 2.
 Ψυχολογία τῆς διαγωγῆς 105.
 Ψυχολογικὸς χρόνος 23.
 Ψυχολογικὸς χῶρος 19.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

1. *Das Formproblem in der Naturphilosophie der Gegenwart* (Inaugural - Dissertation), München 1938, σελ. 77.
2. *Αι Ἀξίαι τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς*, Ἀθῆναι 1939, σελ. 80 (ὕπὸ ἀνατύπωσιν).
3. *Ἡ Φιλοσοφία τῆς Φύσεως καὶ τὸ πρόβλημα τῶν ὀργανικῶν μορφῶν* (Διάλεξις), Ἀθῆναι 1939, σελ. 16.
4. *Ἡ Ψυχοσύνθεσις τοῦ ἀνθρώπου* (Ἀνάλυσις τῆς προσωπικότητος), Ἀθῆναι 1940, σελ. 206 (ὕπὸ ἀνατύπωσιν).
5. *Φιλοσοφία τῆς Κοινωνίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ*, Ἀθῆναι 1946, σελ. 231 (ὕπὸ ἀνατύπωσιν).
6. *Ἐννοια καὶ ἔργον τῆς Φιλοσοφίας* (Λόγος ἐναρκτήριος), Θεσσαλονίκη 1949, σελ. 28.
7. *Τὰ Εἶδη τῆς Γνώσεως*, Θεσσαλονίκη 1949, σελ. 206.
8. *Ὄντολογία καὶ σύγχρονοι φυσικαὶ διακριβώσεις* (Ἀνάτυπον ἐκ «Προσφορᾶς εἰς Στίλπωνα Κυριακίδη»), Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 11.
9. *Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὁ Γκαῖτε* (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Πλάτωνος»), Ἀθῆναι 1955, σελ. 6.
10. *Ἄρθρα — Ἀνακοινώσεις*:
 - La philosophie dans la Grèce contemporaine*, Riv. Intern. «Sophia» 1939.
 - Κοινωνικὴ ἠθικὴ καὶ δικαιοσύνη*, «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 1945.
 - Τεχνικὴ καὶ ψυχικὴ πρόοδος*, «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 1946.
 - Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐκπαίδευσέως*, «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις», 1946.
 - Dialectique contemporaine et Ontologie*, «Entretiens Philosophiques d'Athènes», 1955.
 - Psychology in Europe (Griechenland)*, Tijdschrift «Gavein» 1956.